III. VARIAŢIA STILISTICĂ

Între ştiinţele care studiază diversitatea modalităţilor de întrebuinţare a limbii ca mijloc de comunicare, stilistica lingvistică îşi limitează obiectul de cercetare la descrierea variaţiei stilistice[1] care se manifestă în întreg materialul limbii.

Termenul consacrat în studiile de lingvistică pentru a denumi acest tip de variaţie este cel de *diafazie*. Spre deosebire de celelalte tipuri de variaţie, variaţia diafazică este cel mai dificil de apreciat cu instrumente metodologice precise întrucât, aşa cum constată Aitchison (2004 :40), variaţiile de stil din vorbirea cuiva au o oarecare doză de aleatoriu, în ciuda manierei sistematice în care toţi vorbitorii îşi adaptează comportamentul verbal la situaţiile de tip formal sau informal. În lingvistica anglo-americană, noţiunea de variaţie stilistică este întrebuinţată pentru a face referire la schimbările de vorbire guvernate de grija (gradul de atenţie) cu care vorbitorul îşi supraveghează vorbirea (Labov, în Coupland 2007: 36) sau, mai precis, de adecvarea la receptor (Bell, în Llamas/Mullany/Stockwell 2007: 97). Conform acestei accepţii curente în studiile de sociolingvistică[2], în limba vorbită se

[1] Sintagma *variaţie stilistică* este folosită pentru a denumi şi alte tipuri de manifestări expresive decât cele de natură lingvistică.

[2] În cercetările actuale de sociolingvistică, valorificarea noţiunii de *stil* se sprijină pe următoarele precepte, sistematizate de Allan Bell (Llamas/Mullany/Stockwell 2007: 97-98): 1. Stilul este maniera în care un vorbitor întrebuinţează limba pentru a comunica cu semenii săi. Stilul are, în esenţă, caracter interactiv şi social, marcând relaţiile interpersonale şi de grup; 2. Stilul ţine de anumite trăsături lingvistice ale limbajelor grupurilor sociale; de aceea, stilurile sunt purtătoare de semnificaţie

BDD-B381-10 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:58:23 UTC)

actualizează un spectru stilistic cuprins între polul stilurilor îngrijite şi polul stilurilor neîngrijite, iar ipostazele acestui spectru se actualizează în funcţie de anumite variabile.

Referindu-se la variaţia de stil, unii cercetători (Esser 1993: 10-13) disting între varietăţi unidimensionale şi varietăţi multidimensionale. Se numeşte *varietate unidimensională*, „convenţia metodologică de a face referire la un ansamblu de texte, prin axarea pe unul din factorii care orientează situaţia de comunicare şi conţinutul referenţial" (Esser 1993: 10). Sub aspect stilistic, adresarea formală sau cuvântările solemne pot fi considerate *varietăţi unidimensionale* sau *monofazice*.

Prin *varietate multidimensională* se înţelege „co-ocurenţa şi dependenţa unor trăsături faţă de mai multe dimensiuni ale diferenţierii" (Esser 1993: 12). Varietăţi precum stilurile funcţionale pot fi considerate *varietăţi multidimensionale* sau *diafazice*.

De altfel, lingvistul E. Coşeriu (1994: 142) a arătat că, în plan istoric, limbile omeneşti prezintă „trei mari tipuri de diferenţe, iar în sensul contrar acestei diferenţieri, trei tipuri de unităţi idiomatice (sisteme lingvistice mai mult sau mai puţin omogene)". Astfel, diferenţele diatopice (teritoriale) pot fi măsurate cu ajutorul unităţilor sintopice numite dialecte, diferenţele diastratice (sociale) sunt puse în lumină prin

---

socială. 3. Orice stil individual se manifestă, în primul rând, în raport cu un anumit tip de ascultător și ca răspuns față de respectivul interlocutor. 4. Vorbitorul își schimbă stilul pentru a comunica pe înțelesul interlocutorului, fenomen numit *convergență*. 5. Ca ecou al variației de tip social, variația stilistică este mai puțin marcată decât cea de tip social. 6. Vorbitorii au o foarte bună capacitate de a se adresa mai ales interlocutorilor direcți și mai puțin terților (ascultătorii accidentali). 7. Stilul vorbitorului nu variază doar în raport cu ascultătorul, ci și în raport cu tema și cu cadrul vorbirii, cei trei parametri fiind corelați. Cu alte cuvinte, vorbitorul își adaptează tematica și modelează cadrul de vorbire în funcție de interlocutor. La o privire atentă, constatăm că multe dintre aceste precepte pot fi lesne corelate cu viziunea despre stil a retorilor antici.

BDD-B381-10 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:58:23 UTC)

intermediul unităţilor sinstratice numite nivele de limbă (sau sociolecte, în alte lucrări), iar diferenţele diafazice pot fi descrise prin unităţi sinfazice numite stiluri de limbă.

Ca unitate de măsură a variaţiei diafazice, *stilul de limbă* este definit drept „ceea ce în modurile de a vorbi este determinat de «atitudini» (sociale, sau altele) – şi nu de condiţia socială (sau socioculturală) ca atare" (Coşeriu 1994: 144). Aşadar, în orice stil de limbă pot exista diferenţe de la o regiune la alta, sau de la o categorie socială la alta. Astfel, în limba română, adresarea formală se poate realiza, în zonele rurale, prin termeni tradiţionali precum *dumneata*, *mata(le)*, dar şi prin elemente mai des întrebuinţate în zonele urbane, cum ar fi *dumneavoastră*, *domnia sa*. În conjuncţie cu alte mărci verbale şi non-verbale, aceste adresative pot fi întrebuinţate de orice vorbitor, indiferent de condiţia sa socială, şi marchează, în diverse grade de reverenţă, respectul faţă de interlocutor. Pe de altă parte, statutul social determină, în anumite circumstanţe, apariţia unor atitudini diferite, transpuse în folosirea unor formule de politeţe specifice: *Maiestatea sa*, *Excelenţa sa*. Mai mult decât atât, în limbi istorice diferite, realizarea formulelor de salut cunoaşte importante diferenţieri expresive (v. Coşeriu 1992-1993: 40-41).

Caracterul unidimensional sau multidimensional al variaţiei stilistice este remarcat şi de Coşeriu, care propune să se facă deosebirea între *stiluri de limbă* şi *registre idiomatice*, adică „tipurile foarte generale de stiluri conexe, corespunzătoare unor ample aspecte ale vieţii şi culturii şi unor tipuri conexe de circumstanţe (de exemplu «limba vorbită», «limba scrisă», «limba literară»)" (Coşeriu 1994: 101).

Se înţelege, deci, că descrierea diversităţii stilistice a unei limbi se poate realiza din unghiul unui singur element de variaţie sau din perspectiva unui ansamblu de elemente. De

BDD-B381-10 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:58:23 UTC)

pildă, cercetarea valorilor stilistice ale substantivelor româneşti se axează pe variaţia în interiorul unei singure clase lexico-gramaticale (Câmpeanu 1975). Un studiu despre diversitatea stilistică a limbii române literare din perioada 1640-1780 (Chivu 2000) descrie importanţa mai multor factori activi în reliefarea configuraţiei stilistice a limbii de cultură.

Variaţia stilistică se manifestă prin particularităţi expresive a căror organizare este guvernată de evoluţia istorică a limbii sau, în plan mai larg, de dinamica mentalităţilor şi culturilor umane. Între cele mai studiate etaloane de apreciere a variației stilistice se numără gradul de expresivitate al comunicărilor (capitolul III.1.), cadrele de realizare a valorilor stilistice, sau, mai precis, tiparele stilistice mai mici şi mai mari ale comunicării verbale (capitolul III.2.) şi trăsăturile stilistice ale semnelor limbii (capitolul III.3.).

BDD-B381-10 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:58:23 UTC)